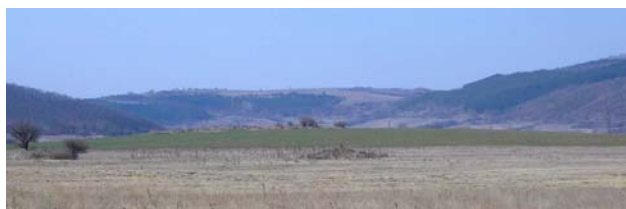

АНТИЧНАТА ДРЕВНОСТ В РАДОМИРСКО

Районът на г. Радомир е известен с античните си и средновековни обекти - крепости, селища и светилища, некрополи, оброчища и църкви. Множество селища, манастири и църкви са известни от средновековни документи – царски грамоти или османски данъчни документи. Някои от обектите са частично проучени и отделни паметници са публикувани.¹ Районът е влизал в градската територия на античния град Пауталия (дн. Кюстендил).² Засилената в последните години иманярска дейност в района изисква по-добра документация на все още неунищожените обекти и паметници и привличане на вниманието на съответните институции за тяхното опазване и експониране.

Проектът „Изследване на античната древност в Радомирско” към програма „Класически студии”, Департамент по Средиземноморски и Източни изследвания, НБУ, под ръководството на проф. П. Димитров в сътрудничество с колеги от НАИМ – София и от РИМ – Кюстендил „Акад. Йордан Иванов” имаше за цел да продължи изследването на някои вече регистрирани обекти с особена стойност за античната история на нашите земи. Акцентът на проучването бе поставен върху епиграфските паметници – издирване на вторично използвани в съвременната архитектура антични надписи и тяхното документиране и евентуално спасяване от унищожение. Същевременно студентите трябваше да усвоят известни умения за теренно изследване на археологически обекти, да се запознаят с част от известните и експонирани вече антични паметници, както и да участват в сондажни разкопки. Проектът бе осъществен на няколко етапа, чрез теренно обхождане и документиране на антични обекти, посещения на РИМ „Акад. Йордан Иванов” – Кюстендил и кратки сондажни разкопки, под ръководството на колегите от НАИМ – Марлена Кръстева и Андрей Тонев. В осъществяването на проекта взеха участие: проф. П. Димитров, д.ф.н., доц. д-р М. Василева, Марлена Кръстева, НАИМ – София, А. Тонев, П. Павлов, редовен докторант в Центъра по тракология „Проф. А. Фол”, БАН, както и студентите: И. Данчев, А. Вълчева, С. Кирилов, Б. Петров и З. Георгиева и др.

Основното ни внимание бе насочено към античните останки в с. Байкалско, в м. Градището, край Чокльовско блато. В момента мястото е селскостопанска обработваема земя, но ниският хълм, в който се крият останки от антично селище и светилище е добре видим. Целият е осяян с иманярски изкопи, някои съвсем пресни.

¹ Митова-Джонова, Д. *Археологическите паметници в Пернишки окръг*. София, 1983.

² Кацарова, В. *Пауталия и нейната територия през I-VI век*. Велико Търново, 2005, 7-9, 150, 245.

Обектът е известен от края на 19 в. и началото на 20 в. Тогава са личали все още стените на античните сгради. Много от тях в последствие са унищожени и камъните са използвани за изграждането на шосето София – Кюстендил и за строежа на училището в селото.³ Тук са открити оброчни плочки на Зевс, Хера, Атина и Аполон, което дава основание на Д. Дечев да предположи наличието на тракийско светилище от римската епоха (1-3 в. сл. Хр.). По-късно надписите върху плочките са публикувани от Г. Михайлов.⁴ Известен е и латински надпис върху тухла, публикуван от В. Бешевлиев.⁵ Системни разкопки не са правени.

Екипът ни проведе теренно обхождане на м. Градището на 16 март 2007 г. По време на обхождането бе установена и документирана степента на иманярската инвазия на обекта. Целият хълм е осеян с правоъгълни изкопи 1 x 1.50 м. На ок. 100 м на Ю/ЮИ от най-високата част на хълма е прокопана отводнителна вада в посока ЮИ- СЗ. По повърхността и в иманярските изкопи бяха открити голямо количество римска битова и строителна керамика. Сред по-интересните ни находки бяха: голямо устие от питос, архитектурен мраморен фрагмент (част от корниз), прешлен за вретено, без украса, фрагменти от фина малка чашка, почти цялата горна част на глинена лампа и керемиди с графит. Всички материали бяха предадени в ОИМ – Радомир и в музейната сбирка на читалището в с. Извор.

³ Дечев 1932-1933, 383-386.

⁴ IGBulg. II, 2142-44.

⁵ Бешевлиев 1952, 60, № 104.

В с. Байкалско пред църквата „Св. Богородица” открихме антична ара. За съжаление не можахме да различим надпис върху нея.

На следващия ден посетихме вр. Виден. Ридът е разположен в посока ЮИ – СЗ, съставен е от бели варовикови скали; на него има kota и телевизионна кула. Личат скални изсичания и връзвания, следи от оформяне на скални помещения. Мястото също е обект на иманярски разрушения, включително взривявания. Ареолозите са успели да спасят няколко фрагмента от оброчни плочки, понастоящем съхранявани в РИМ „Акад. Йордан Иванов” – Кюстендил. Проф. П. Димитров публикува надписите върху някои от тях с любезното съдействие на сътрудниците на музея.⁶

---

⁶ Димитров, П. 2008 (под печат).

Вероятно става дума за скално светилище, което е функционирано през римско време (заради датата на оброчните плочки). Видяхме кръгово ограждане с по-малки камъни, а в близост до иманярските нарушения имаше нехарактерни фрагменти от римска керамика.

Посетихме и с. Прибой. Епиграфският ни интерес ни отведе до църквата при гробището. В нейния градеж са преизползвани камъни от антични зидове, върху някои от които все още личат букви. Някои от блоковете са допълнително замазвани и античните текстове са заличени. Има и съвременни графити. Пред входа на църквата от двете страни на две стъпала стоят два фрагмента от антични колони. Надписите (?) са заличени. Встрани от тях – ара, на която също не личи надпис. На югоизток от апсидата на църквата открихме античен мраморен архитектурен детайл.

Екипът ни посети и оброчището на Св. Спас, на ок. 2 км северно от с. Байкалско, в м. Шамаците. Намира в широколистна гора, наблизно има вода и мочурище. Оброчището се състои от една преизползвана ара, върху която е поставена голяма правоъгълна каменна плоча като маса. Над нея се издига тясна каменна плоча с кръст и надпис за оброчището, поставена през 1970 г. Съоръжението е подпряно на и вградено с цимент в естествено стърчащ полегато камък. Вероятно мястото на оброчището е избрано заради по-старо свещено място (скално?). Арата е изстъргана и замазана, така че не личат следи от античния надпис (а има податки за такъв).

Съоръжението е оградено в кръг с камъни в радиус от ок. 6-7 м.

На мястото бяхме заведени от г-н Георги Златков от с. Байкалско. По неговите думи селото има още 2 оброчища: едното се почита на Кръстовден, а другото е посветено на Св. Дух. Селото прави курбан на деня на Св. Спас на оброчището в м. Шамаците.

На 18 март 2007 г. посетихме манастира в с. Пещера „Св. Никола”. От него произхожда известната Мрачка грамота на цар Иван Александър от 1347 г. На около 2 км източно от селото е локализирано антично светилище; открити са няколко посветителни релефа.⁷

В двора на манастира има каптиран извор и изграден параклис на Св. Николай. През 2005 г. в двора на манастира е направен сондаж от екип на АИМ. Открита е късноантична керамика.

Сградите на бившия метох (затворен през 60-те години на 20 в.) са полуразрушени. Около входа на църквата и вътре видяхме антични архитектурни фрагменти и части от колони. Надписи не се откриха.

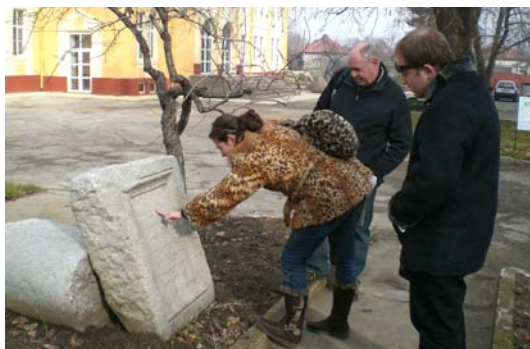
---

⁷IGBulg. IV. 2137-38.

На 23 март 2007 г. посетихме с. Лиляч. В една от къщите на селото е използвана ара с надпис, открита през 80-те години на 20 в. Надписът е публикуван,⁸ но посещението ни бе много полезно за студентите, които видяха как и в съвременни пострройки могат да се открият антични надписи. В момента камъкът е използван като подпора във верандата на къщата, обърнат наопаки. Арата е варосана, но надписът все още личи. Бяхме радушно посрещнати от кметицата на селото, която ни запозна с усилията на общината за запазване на древното наследство.

Бяха осъществени няколко посещения със студентите от програма „Класически студии” на Регионален исторически музей „Акад. Йордан Иванов”, Кюстендил. Лекции и практически занимания по епиграфика бяха проведени от проф. П. Димитров, д.ф.н., в експозиционната зала и в лапидариума на музея. Студентите изслушаха и лекция за древната история на Пауталия (Кюстендил) и района от доц. д-р М. Василева. И тук се радвахме на приятелско отношение и пълното съдействие на директора на музея д-р В. Дебочички и неговите сътрудници. Консултации за някои от находките и за новооткритие обекти на територията на г. Кюстендил получихме от д-р Л. Стайкова-Александрова. Тя ни показа наскоро разкрити мозайки от римско време.

⁸ Janakieva, S. ΣΚΟΚΕΛΗΝΟΙ – ein thrakischer Götterbeiname aus einer wiederentdeckten Inschrift. – *Thracia*, 8, 1988, 119-121.

Макар и при зимни условия, на връщане от Кюстендил, посетихме светилището на Асклепий в кв. Даскалово, г. Перник. То е проучено от В. Любенова. От него произхождат множество посветителни релефи на Асклепий.⁹

През ноември 2007 г. бяха проведени сондажни разкопки в м. Градището, с. Байкалско под ръководството на М. Кръстева от НАИМ – София, с участието на студентите от НБУ и ученици от с. Извор. Направено бе геодезично измерване и полагане на мрежа на хълма, където се предполага съществуването на антично светилище (селище) (Каменаров). Бе разкрит частично античен зид. При наличие на допълнително финансиране, разкопките биха могли да продължат.

Достигна се до подоово ниво. Сред керамиката имаше и фрагменти от 2 в. пр. Хр. Откриха се и дребни метални предмети от късната античност. Материалите бяха предадени в музейната сбирка в читалището на с. Извор.

Теренното обхождане беше документирано в дневници и фотографии, с които бе реализирана и фотоизложба в НБУ. На всички посетени обекти бяха взети GPS координати, което улеснява бъдещата работа. Осъществените добри взаимоотношения с Регионален исторически музей „Акад. Йордан Иванов”, Кюстендил, ще бъдат много полезни за бъдеща работа – обучение на студенти, практически занимания по археология и епиграфика, летни практики.

---

⁹ Тракийски паметници 2. Тракийски светилища. София, 1980.

Успешното осъществяване на проекта „Изследване на античната древност в Радомирско” допринесе за запознаването на студентите от НБУ с един от най-богатите райони на България на антични обекти и паметници. Те придобиха умения за теренно наблюдение на антични останки и паметници. Практическите занимания по епиграфика бяха изключително полезни за студентите, които успяха да приложат наученото по старогръцки език. Те получиха и някои познания за музейното дело и принципите на модерното експониране на археологическите паметници. Не на последно място, нашето проучване отново алармира местните власти за мащабите на иманярското вредителство в района. Надяваме се, че подадените от нас сигнали ще предизвикат адекватни мерки. При наличие на бъдещ интерес у студентите от НБУ и финансиране, проучването и разкопките биха могли да продължат.